

Socialisme in Zeist

Slechte en overvolle woningen, onhygiënische omstandigheden en een hoge kindersterfte. Voeg daarbij werkweken van 60 á 70 uur en zeer lage lonen, en men heeft een beeld van de situatie van de Zeister arbeidersklasse rond de vorige eeuwwisseling. Zowel de arbeiders als de middenstand en de verschillende soorten bedienden werkten in hoofdzaak voor rijkelui en adellijke families. Dit was de keerzijde van het deftige dorp Zeist met de fraaie buitenhuizen, parken en lanen - de Parel van de Stichtse Lustwarande.

Toen in het voorjaar van 1894 de sociaal-democratische voorman Pieter Jelles Troelstra Zeist aandeed, kon hij op een aandachtig gehoor rekenen. Ondanks de regen en de moeilijk begaanbare toegangswegen kwamen er zo'n duizend mensen luisteren. Troelstra vormde het grote voorbeeld voor de in Austerlitz gevestigde schoenmaker Dirk Jan van Nieuwenhuizen (1873-1941). Van Nieuwenhuizen was diaken-ouderling van de Hervormde Kerk van Austerlitz. Hier werd hij geconfronteerd met de voordeeltjes die de kerkelijke bestuurders zichzelf verschaften, terwijl op de uitkeringen van de armen werd bekibbeld omdat er te weinig geld zou zijn. Hij legde daarop zijn functies binnen de Hervormde Kerk neer, en trad enige tijd later toe tot de Sociaal-Democratische Arbeiders Partij (die toen in Zeist nog pas zeven leden telde).

In 1913 werd Van Nieuwenhuizen als eerste sociaal-democraat in de Gemeenteraad gekozen. De begintijd was niet makkelijk: bij de installatie weigerden de mederaadsleden Van Nieuwenhuizen een hand te geven, en als socialist werd hij zoveel mogelijk genegeerd. Niettemin zette hij door en was hij betrokken bij de oprichting van een aantal sociale en culturele verenigingen in Austerlitz.

Ook in Zeist ontstonden verenigingen die waren gericht op de culturele verheffing van de arbeidersklasse. Zeist volgde hierbij de landelijke ontwikkeling van de sociaal-democratie die uitmondde in de zogenaamde grote rode familie. Hiertoe behoorden de Sociaal-Democratische Arbeiders Partij (SDAP), het Nederlands Verbond van Vakverenigingen (NVV), de Vereniging van Arbeiders-Radio-Amateurs (VARA), de Arbeiders Jeugd Centrale (AJC), het Instituut voor Arbeiders Ontwikkeling, de Sociaal-Democratische Vrouwen Studieclub, de Arbeidersvereniging voor Lijkverbranding, de Volkswoningbouwvereniging, de Verbruikerscoöperatie, de Centrale Arbeiders Verzekeringsbank en de Nederlandse Arbeiders Sportbond. Van al deze organisaties verschenen Zeister afdelingen. Verder werden in Zeist opgericht: de Arbeiderszangvereniging "Kunst na Arbeid", de Arbeidersmuziekvereniging "Voorwaarts", en de Arbeiderstoneelvereniging "Tot Steun in den Strijd".

Na 25 jaar raadswerk was Van Nieuwenhuizen tot een algemeen gewaardeerd raadslid en wethouder uitgegroeid. Door de Gemeenteraad werd de jubilaris in de bloemen gezet, en de Burgemeester sprak een waarderend woord. Het jaar daarop stopte Van Nieuwenhuizen met het raadswerk. Hij stierf in de winter van 1941 aan een verwaarloosde longontsteking. In Austerlitz kreeg hij een bank met gedenksteen (nu bij de muziekkoepeel aan het Dorpsplein) en er werd een straat naar hem vernoemd.